

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ

Θα ξεκινήσω την ομιλία μου με δύο διακρίσεις που είναι απαραίτητες ~~για την εξέταση των προσημάτων~~ του πολίτη στον 21ο αιώνα. Η πρώτη διάκριση είναι μεταξύ της έννοιας του υπηκόου και αυτής του πολίτη και η δεύτερη μεταξύ του αυτόνομου και του ετερόνομου πολίτη.

1. Από τον υπήκοο στον πολίτη

Εκ πρώτης όψεως η διαφορά μεταξύ υπηκόου και πολίτη είναι ότι ο πρώτος είναι λιγότερο ελεύθερος, έχει λιγότερα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα από τον δεύτερο. Αυτό όμως είναι μάλλον παραπλανητικό αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι στον καθημερινό λόγο η έννοια του πολίτη δεν αναφέρεται μόνο σε μέλη δημοκρατικών αλλά και αυταρχικών καθεστώτων. Για παράδειγμα πριν από το 1989 μιλούσαμε για το Σοβιετικό πολίτη, παρ' όλο που αυτός δεν είχε τα πολιτικά δικαιώματα του Άγγλου ή Γάλλου αντιστοιχού του.

Άρα αυτό που καθορίζει την έννοια του πολίτη δεν είναι τόσο το πρόβλημα των πολιτικών δικαιωμάτων όσο η πιο γενική σχέση του σύγχρονου ατόμου με το κράτος. Πιο συγκεκριμένα ^{στη μεσοτερικότητα} η έννοια του πολίτη ~~αποτελεί~~ ~~νέο~~ συνδέεται άρρηκτα με την έννοια του κράτους-έθνους και του εκσυγχρονισμού. Ένας τρόπος για να οριστεί ο εκσυγχρονισμός είναι να συνδεθεί με τις κοινωνικές διαδικασίες και ρυθμίσεις που θεσμοθετήθηκαν στην Δυτική Ευρώπη μετά την βιομηχανική επανάσταση στην Αγγλία και την επανάσταση του 1789 στην Γαλλία. Απόρροια των επαναστάσεων αυτών ήταν μια πρωτοφανής κοινωνική κινητοποίηση καθώς η παραδοσιακή κοινότητα και ο οικονομικός, πολιτικός και πολιτισμικός τοπικισμός που την στήριζε εξασθένησαν, ενώ η πλειοψηφία του πληθυσμού εντάχθηκε στις ευρύτερες ενότητες της εθνικής αγοράς και του εθνικού κράτους.

Το κράτος-έθνος διαφέρει ριζικά από όλα τα προβιομηχανικά, παραδοσιακά κράτη γιατί τα τελευταία, παρ'όλο τον δεσποτισμό τους, δεν κατάφεραν ποτέ να κινητοποιήσουν πόρους και να διεισδύσουν στην περιφέρεια της κοινωνίας στο βαθμό που το κράτος-έθνος το έκανε.

Έτσι είτε κοιτάζουμε τις απόλυτες μοναρχίες της προεπαναστατικής Ευρώπης είτε το οθωμανικό κράτος - σε όλες τις περιπτώσεις η κεντρική διοικητική μηχανή ήταν μικροσκοπική σε σύγκριση με τους ~~κρατικούς~~ ^{γραφειο-} κρατικούς μηχανισμούς του κράτους-έθνους. Μόνο το κράτος-έθνος κατόρθωσε να διεισδύσει με ~~την γραφειοκρατική μηχανή του~~, στην κοινωνία σε τέτοιο βαθμό που τα άτομα να ταυτίζονται λιγότερο με την τοπική κοινότητα και περισσότερο με το εθνικό κέντρο. Έτσι μόνο με το κράτος-έθνος έχουμε το πέρασμα από την κατάσταση του υπηκόου σε αυτή του πολίτη.

Για να δώσω ένα συγκεκριμένο παράδειγμα, ο υπήκοος με ελληνική εθνική ταυτότητα στην Οθωμανική αυτοκρατορία είχε ελάχιστες άμεσες σχέσεις με την κεντρική οθωμανική διοίκηση. Η ένταξή του στον ευρύτερο αυτοκρατορικό χώρο γινόταν έμμεσα, με την διαμεσολάβηση της εκκλησίας και των προεστών της κοινότητάς του. Στο ελληνικό κράτος-έθνος του 20ου αιώνα από την άλλη μεριά, ο Έλληνας πολίτης-είτε ζει στην Αθήνα είτε σε ένα απόμακρο χωριό της Θράκης, είτε διοικείται από συνταγματάρχες είτε από δημοκρατικά εκλεγμένους πολιτικούς- έχει πολυάριθμες, άμεσες σχέσεις με την κρατική μηχανή μέσω του εθνικού εκπαιδευτικού συστήματος, της κοινωνικής πρόνοιας, του ταχυδρομείου, των κεντρικών ελεγχόμενων μέσων μαζικής επικοινωνίας κλπ. Με άλλα λόγια αντίθετα με τον υπήκοο, ο πολίτης, επειδή είναι άμεσα ενταγμένος στον κεντρικό χώρο εξουσίας, η ταυτότητά του και οι συμπεριφορές του διαμορφώνονται λιγότερο από την τοπική κοινότητα και περισσότερο, για να χρησιμοποιήσω την περίφημη ορολογία του ANDERSON από τη "φαντασιακή κοινότητα" που ονομάζουμε κράτος-έθνος.

2. Αυτόνομος / ετερόνομος πολίτης

Αν η έννοια του πολίτη συνδέεται με τον εκσυγχρονισμό, δηλαδή με τη μαζική κινητοποίηση και ένταξη του πληθυσμού στο κράτος-έθνος, αυτή η κινητοποίηση και η διαδικασία ένταξης πήρε άλλοτε αυτόνομες και άλλοτε ετερόνομες μορφές. Στην πρώτη περίπτωση τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα που στην προ-βιομηχανική περίοδο περιορίζονταν σε μια μικρή μειοψηφία μόνο, επεκτάθηκαν βαθμιαία στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας -βελτιώνοντας έτσι σημαντικά το επίπεδο των μαζών ως προς την οικονομική ευημερία, πολιτική ελευθερία, ~~και~~ κοινωνική πρόνοια *και πολιτική χειραφέτηση*.

Στην περίπτωση της ετερόνομης ένταξης από την άλλη μεριά, οι λαϊκές τάξεις εντάχθηκαν μεν στους μηχανισμούς της εθνικής αγοράς και της κρατικής γραφειοκρατίας, χωρίς ωστόσο και να αποκτήσουν τα ανάλογα δικαιώματα *στην πολιτική, κοινωνική και πολιτική χώρα*.

3. Ο πολίτης στις απαρχές της νεοτερικότητας : Ετερονομία

Κοιτώντας τώρα το θέμα της ετερονομίας / αυτονομίας του πολίτη ιστορικά, μπορούμε να πούμε πως στις αρχές του περασμένου αιώνα στην Δυτ. Ευρώπη, η οριστική κυριαρχία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής σε ένα πλαίσιο ολιγαρχικού κοινοβουλευτισμού, δημιούργησε μια κατάσταση όπου μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού ήταν πολίτες κατά εντελώς ετερόνομο τρόπο. Δηλαδή λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων, της εκβιομηχάνισης και της εδραίωσης του κράτους-έθνους είχαν μεν ενταχθεί οριστικά και αμετάκλητα στο εθνικό κέντρο -ενώ συγχρόνως, από άποψη ουσιαστικών δικαιωμάτων, η θέση τους χειροτέρευσε αντί να καλυτερεύσει. Πιο συγκεκριμένα : στον οικονομικό τομέα η ανάπτυξη του βιομηχανικού κεφαλαίου σε μια περίοδο όπου ο συνδικαλισμός είτε ήταν παράνομος είτε είχε υποτυπώδη ανάπτυξη, οδήγησε στη γνωστή εξαθλίωση

του νεοδημιουργηθέντος προλεταριάτου. Όσο αφορά τον πολιτικό τομέα, οι συνταγματικοί περιορισμοί του δικαιώματος της ψήφου, ο πελατειακός χαρακτήρας των ολιγαρχικών κομμάτων και η ευρεία θεσμοποίηση της αγοράς ψήφων και των δημοσίων θέσεων σήμαινε πως η λογική της οικονομικής ισχύος δέσποζε απόλυτα και στον πολιτικό τομέα. Όσο για τον κοινωνικό χώρο, η παραδοσιακή αριστοκρατική αντίληψη ότι οι ανώτερες τάξεις δεν έχουν μόνο δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις έναντι των φτωχών της κοινότητας, αντικαταστάθηκε με τη δαρβινική αντίληψη των ανερχόμενων αστικών στρωμάτων ότι οι οικονομικά ισχυροί δεν φέρουν καμία ευθύνη για τους οικονομικά ασθενείς -αφού η λογική της αγοράς λειτουργεί αυτόματα για το καλό όλων. Στον πολιτισμικό χώρο τέλος, η αστική ιδεολογία γύρω από την εκπληκτική ανάπτυξη της επιστήμης, της τεχνολογίας και της παραγωγικότητας και η θριαμβολογία του διαφωτισμού περί της συνεχούς και αναπότρεπτης προόδου της ανθρωπίνης κατάστασης, άρχισε να παίζει κεντρικό ρόλο σε μία εθνική κουλτούρα όπου οι φωνές των εξαθλιωμένων δεν μπορούσαν να ακουστούν δημόσια και όπου η αριστοκρατική αντίδραση στην καπιταλιστική κοσμοθεωρία ήταν εύκολο να απορρηφθεί ως αναχρονιστική.

4. Από την ετερονομία στην αυτονομία του πολίτη

Βέβαια αυτή η απόλυτη κυριαρχία της λογικής της αγοράς σε όλους τους τομείς της κοινωνίας -κυριαρχία που, επαναλαμβάνω, σήμαινε την ετερόνομη, χωρίς διακαιώματα ένταξη της πλειοψηφίας των πολιτών στο εθνικό κέντρο -άρχισε να κλονίζεται προς τα τέλη του 19ου αιώνα με την οργάνωση της νέας εργατικής τάξης σε συνδικάτα και μαζικά κόμματα. Πράγματι το εργατικό κίνημα υπήρξε, αν όχι ο μοναδικός, σίγουρα ο πιο βασικός παράγων που συνέβαλλε σε ένα σταδιακό εξανθρωπισμό του καπιταλισμού, έναν εξανθρωπισμό που πήρε την πιο προχωρημένη μορφή του στους σοσιαλοδημοκρατικούς θεσμούς στις τρεις πρώτες μεταπολεμικές

Σ' αυτή την περίοδο (1945-1974)

...5...

δεκαετίες. ~~Ετσι~~ δημιουργήθηκαν θεσμοί όπως το κράτος πρόνοιας, η συνεργασία κεφαλαίου-εργασίας-κράτους, η καταπολέμιση της ανεργίας μέσω κεϋνσιανών μέτρων τόνωσης της ζήτησης κλπ. Όλα αυτά τα θεσμικά μέτρα συνέβαλλαν στη δημιουργία μιας σχετικά πολιτισμένης και δίκαιης κοινωνίας όπου η αξία της παραγωγικότητας στον οικονομικό τομέα αντισταθμιζόταν (χωρίς να υποβιβασθεί) από την αξία της ουσιαστικής δημοκρατίας στον πολιτικό τομέα και τις αξίες της αλληλεγγύης και της πνευματικής χειραφέτησης στον κοινωνικό και πολιτισμικό τομέα.

5. Νεο-φιλελευθερισμός : Επιστροφή στην ετερονομία του πολίτη

Μετά την οικονομική κρίση του 1974 όμως, όλα αυτά τα θετικά επιτεύγματα άρχισαν να διαλύονται. Έτσι, στο κατώφλι του 21ου αιώνα, η ραγδαία παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η συρρίκνωση και αποδιοργάνωση του βιομηχανικού εργατικού δυναμικού, η αδυναμία των κυβερνήσεων να ελέγξουν τις κινήσεις του πολυεθνικού κεφαλαίου και η ιδεολογική άνοδος του θατσερισμού/Ρηγκανισμού οδήγησαν ξανά σε μια κατάσταση όπου η λογική της παραγωγικότητας και του οικονομικού ανταγωνισμού παραμερίζουν, περιθωριοποιούν συστηματικά τις ιδιαίτερες λογικές του πολιτικού, κοινωνικού και πολιτισμικού τομέα.

Συγκεκριμένα : αν στον οικονομικό τομέα η σημερινή ανάπτυξη είναι στενά συνδεδεμένη με αυξανόμενες ~~οικονομικά~~ ανισότητες και υψηλή ανεργία, στον πολιτικό και πολιτισμικό τομέα η δραματική συγκέντρωση των ΜΜΕ στα χέρια ενός μικρού αριθμού ιδιοκτητών σημαίνει πως στην κατασκευή της ταυτότητας του νέου πολίτη οι λογικές του δημοκρατικού ήθους και της πνευματικής/πολιτισμικής χειραφέτησης στραγγαλίζονται συστηματικά από την επιχειρησιακή, άκρως καταναλωτική, εργαλειακή λογική της αγοράς. Από την τρομακτική διεξόδου μιας καταναλωτικά οργανωμένης τηλεόρασης στα σπίτια όλων μας μέχρι τον σχετικισμό/μηδενισμό και την απολιτική διάθεση του μεταμοντέρνου λόγου στο επίπεδο της διανόησης, παντού βλέπουμε

...

διαδικασίες που οδηγούν στην κατασκευή νοοτροπιών και ταυτοτήτων που βασίζονται στο άκρατο ^{εγωϊστικό} καταναλωτισμό. Δεν έχει παρά να ρίξει κανείς μια ματιά στο αγγλικό πανεπιστήμιο μετά τις θατσερικές μεταρρυθμίσεις για να αντιληφθεί σε πιο βαθμό το επιχειρησιακό/εμπορικό ήθος του "MANAGER" έχει εκτοπίσει το ακαδημαϊκό ήθος του επιστήμονα/ερευνητή που ενδιαφέρεται περισσότερο για την αλήθεια και λιγότερο για PUBLIC RELATIONS και για τις ανάγκες των επιχειρήσεων. Με άλλα λόγια στο επίπεδο του δημόσιου χώρου, της παιδείας, της οικογένειας και της γενικής κουλτούρας βλέπουμε σήμερα αυτό που ο HABERMAS αποκαλεί αποικιοποίηση του βιοκόσμου (LIFE WORLD) από το σύστημα, δηλαδή την αντικατάσταση του επικοινωνιακού λόγου από τον ωφελιμιστικό, εργαλειώδη λόγο του χρήματος και της αγοράς.

Όσο για τον κοινωνικό χώρο, και εδώ βλέπουμε συστηματικές προσπάθειες υπόσκαψης του κράτους πρόνοιας, αφήνοντας έτσι στο έλεος των μηχανισμών της αγοράς ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού που συνεχώς περιθωριοποιείται από την άποψη πως ούτε απολαμβάνει τους καρπούς της μεταβιομηχανικής ευημερίας, ούτε και έχει την δυνατότητα να προσφέρει τις υπηρεσίες του σε μία οικονομία που δεν το έχει πια ανάγκη.

Βέβαια στο κατώφλι του 21ου αιώνα η επιστροφή της κυριαρχίας του HOME ECONOMICUS που οδηγεί στην ετερονομία του πολίτη δεν έχει ούτε πρόκειται να καταλήξει στο είδος της οικονομικής ^{βιοποικιλίας} και κοινωνικής εξαθλίωσης που είδαμε στα πρώτα στάδια της ευρωπαϊκής εκβιομηχάνισης (αυτό βέβαια αληθεύει στο επίπεδο των ανεπτυγμένων χωρών και όχι σε αυτό του πλανήτη, όπου η εξαθλίωση σε μερικές τριτοκοσμικές κοινωνίες, έχει πάρει βιβλικές διαστάσεις). Έτσι, στις δυτικοευρωπαϊκές κοινωνίες ο συνδικαλισμός μπορεί να βρίσκεται σε κρίση αλλά δεν έχει, ούτε και πρόκειται, να εξαφανιστεί. Επιπλέον, η πλειοψηφία των πολιτών στις αναπτυγμένες χώρες, όπως δείχνουν τα πρόσφατα παραδείγματα της κυβέρνησης Μπερλουσκόνι στην Ιταλία και της κυβέρνησης Σιράκ στην Γαλλία, ανθίσταται ^{στην} ~~στην~~ νεο-φιλελεύθερη λογική- ιδίως όταν αντιλαμβάνεται

νεται ότι αυτή οδηγεί στη θυσία λαϊκών κατακτήσεων στο βωμό της διεθνούς χρηματαγοράς.

~~Βέβαια, περιγράφοντας την ανάλυση μου στο επίπεδο του κράτους-έθνους, αυτή η αντίσταση του κοινού πολίτη στην κυριαρχική λογική της (παγκόσμιας) αγοράς θα πετύχει μακροχρόνια μόνο αν βρεθούν νέες, μετα-κεϋνσιανές λύσεις που να στοχεύουν στο ξαναπάντρεμα της λογικής της δημοκρατίας στο πολιτικό ~~επίπεδο~~, της λογικής της αλληλεγγύης στο κοινωνικό και τη λογική της πνευματικής χειραφέτησης στο πολιτισμικό ~~χώρο~~.~~

Όπως ήδη ανέφερα η κεϋνσιανά προσανατολισμένη σοσιαλοδημοκρατία πρόσφερε μια τέτοια πολυλογική λύση στις τρεις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Μετά το '74 όμως οι λύσεις αυτές δεν είναι πια αποτελεσματικές και οι προοδευτικές πολιτικές δυνάμεις ~~βρίσκονται σε αδιέξοδο~~. ~~Πράγματι~~ στο λεγόμενο προοδευτικό κοινωνικοπολιτικό χώρο βλέπουμε τρεις βασικές τοποθετήσεις στη σημερινή κρίση, και οι τρεις άκρως ανεδαφικές :

Η άκρα αριστερά, ακόμα και μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, εμμένει στην αντικαπιταλιστική, επαναστατική ρητορεία ενός ξεπερασμένου από τα γεγονότα λενινισμού-μαρξισμού. Η σοσιαλ-δημοκρατική κεντροαριστερά από την άλλη μεριά συνεχίζει να προτείνει ανεφάρμοστες πια κεϋνσιανές λύσεις στην κρίση της ανεργίας και της αυξανόμενης περιθωριοποίησης. Τέλος μια άλλη μερίδα της κεντροαριστεράς (π.χ. το εργατικό κόμμα του Τ. BLAIR) εγκαταλείπει τον ανεφάρμοστο πια σοσιαλοδημοκρατικό κεϋνσιανισμό / κρατισμό και ακολουθεί πολιτικές που ελάχιστα διαφέρουν από τον νεοσυντηρητικό προσανατολισμό προς τη χαμηλή φορολογία και την οικονομικοκοινωνική λιτότητα.

6. Ο πολίτης στον 21ο αιώνα : ετερονομία ή αυτονομία ;

Αυτό που θέλω να τονίσω εδώ είναι ότι αν στον 21ο αιώνα ο ρόλος του πολίτη θα είναι αυτόνομος ή ετερόνομος, αυτό εξαρτάται κατά κύριο λόγο από τη στάση της εκσυγχρονιστικής κεντροαριστεράς. Για τη στιγμή αυτές οι δυνάμεις δεν είναι σε θέση να δώσουν μια πειστική απάντηση στα επιχειρήματα του νεοφιλελευθερισμού. Κατά τη γνώμη μου αν μέχρι αυτή τη στιγμή μια πειστική απάντηση δεν έχει βρεθεί, αυτό δεν οφείλεται, όπως ισχυρίζεται ο FUKUYAMA, στο "τέλος της ιστορίας" και τον τελικό θρίαμβο του νεο-φιλελεύθερου καπιταλισμού. Οφείλεται περισσότερο στους δογματισμούς και αναχρονιστικές εμμονές τόσο της αντικαπιταλιστικής αριστεράς όσο και της κεϋνσιανά προσανατολισμένης σοσιαλοδημοκρατίας.

Επικεντρώνοντας την προσοχή μου στο χώρο της κεντροαριστεράς, νομίζω πως μπορούν να βρεθούν νέες, μετακεϋνσιανές στρατηγικές που να οδηγήσουν ξανά τις ανεπτυγμένες κοινωνίες από τον μονολογικό λόγο της νεο-φιλελεύθερης δεξιάς, στον πολυλογικό λόγο μιας ανανεωμένης, μετακεϋνσιανής σοσιαλοδημοκρατίας.

Δεν έχω τον καιρό να ασχοληθώ συστηματικά με το πρόβλημα εξεύρεσης νέων λύσεων στον κεντροαριστερό χώρο, δηλαδή στο χώρο όπου επιδιώκεται σοβαρά το ξαναπάντρεμα της παραγωγικότητας με την κοινωνική αλληλεγγύη και την ουσιαστική δημοκρατία. Γι' αυτό θα επικεντρώσω την προσοχή μου σε ένα μόνο παράδειγμα, αυτό του κράτους πρόνοιας.

Για την νεο-φιλελεύθερη δεξιά το κράτος πρόνοιας βρίσκεται σε κρίση. Οι τεράστιοι πόροι που απορροφά από την οικονομία είναι όλο και πιο ανεπαρκείς στις ανεπτυγμένες κοινωνίες όπου η ραγδαία εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης και τεχνολογίας, η αλματώδης αύξηση του μέσου όρου ζωής και οι διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις των πολιτών για ποιοτικές υπηρεσίες στον τομέα της υγείας και της εκπαίδευσης καθιστούν τελείως αδύνατη την εκπλήρωση όλων αυτών των αναγκών από το κράτος.

Ως γνωστό η νεοφιλελεύθερη λύση σε αυτό το πρόβλημα έγκειται στη δραματική συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας και στη χρησιμοποίηση των εξοικονομούμενων πόρων για τη γενική μείωση της φορολογίας. Αυτή η μείωση στη συνέχεια ^{κατά τον νεο-φιλελεύθερο} θα βοηθήσει στην οικονομική ανάπτυξη, δηλαδή στην παραγωγή επιπρόσθετου πλούτου που, αργά ή γρήγορα, μέσω των μηχανισμών της αγοράς, θα διοχετευθεί στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας. Η νεοφιλελεύθερη πρόταση με άλλα λόγια είναι άκρως μονολογική από την άποψη ότι η λογική της αγοράς περιθωριοποιεί την λογική της κοινωνικής αλληλεγγύης. Γιατί στην πράξη αν όχι στην θεωρία, όπως βλέπουμε στις ΗΠΑ και στη Δ. Ευρώπη, η μείωση της φορολογίας, σε συνδυασμό με τη συρρίκνωση των κοινωνικών παροχών, αντί να οδηγεί στη διάχυση του πλούτου προς τα κάτω, απλώς εντείνει τις ανισότητες τόσο σε εθνικό όσο σε παγκόσμιο επίπεδο.

Σε αυτή την μονολογική, μονομερή στρατηγική της δεξιάς, τι προτείνουν σήμερα οι κεντρο-αριστερές πολιτικές δυνάμεις ; Απλώς την επανεργοποίηση της ξεπερασμένης κεϋνσιανής πολιτικής και την διατήρηση του καθολικού χαρακτήρα των κρατικών κοινωνικών παροχών, δηλαδή παροχών προς όλους τους πολίτες ανεξαρτήτως της οικονομικής τους επιφάνειας. Αυτή η στρατηγική οδηγεί σε απόλυτο αδιέξοδο όχι μόνο γιατί το κράτος δεν είναι πια σε θέση, όπως σωστά υποστηρίζει η συντηρητική παράταξη, να ανταπεξέλθει αποτελεσματικά στις γεωμετρικά αυξανόμενες ανάγκες για υγεία, παιδεία και στέγαση· αλλά επίσης γιατί οι μεσαίες τάξεις επωφελούνται των κρατικών παροχών πολύ περισσότερο από το περιθωριοποιημένο 1/3 του πληθυσμού που έχει πραγματική ανάγκη κοινωνικής πρόνοιας ^{ν.ρ.δ.λ.ρ.ζ.}.

Αν έτσι έχουν τα πράγματα, υπάρχει λύση ^{ν.ρ.} να ξεπερνάει και την στείριότητα/αναποτελεσματικότητα της ^{συμβολικής} σοσιαλοδημοκρατικής λύσης και τη βαρβαρότητα της νεο-φιλελεύθερης ; Νομίζω πως μπορεί να υπάρξει αν η κεντροαριστερά ξεπεράσει την αρχή-ταμπού της καθολικότητας των παροχών και δεχθεί την αρχή της επιλεκτικότητας, μια αρχή που υποστηρίζει η νεο-φιλελεύθερη παράταξη. Αντί όμως η κατάργηση αυτή

να οδηγήσει, όπως το θέλουν οι νεο-συντηρητικοί, στη μείωση των φόρων, η κεντροαριστερά πρέπει να προτείνει τη χρησιμοποίηση των επιπρόσθετων πόρων που η πολιτική της επιλεκτικότητας θα επιφέρει, όχι για τη μείωση της φορολογίας αλλά για τη δραματική αναβάθμιση των κρατικών/κοινοτικών, κοινωνικών υπηρεσιών σε αυτούς που έχουν πραγματικά ανάγκη αυτής της βοήθειας. Με άλλα λόγια στο θέμα της κρατικής πρόνοιας η σοσιαλοδημοκρατική, κεντροαριστερή στρατηγική πρέπει να στοχεύει στην κατάργηση των καθολικών παροχών σε συνδυασμό με μια "γενναιοδωρή επιλεκτικότητα" που θα είναι η απάντηση στη "μίζερη επιλεκτικότητα" του νεο-φιλελευθερισμού. ~~Μόνο με μια τέτοια γενναιοδωρή επιλεκτικότητα θα καταστεί δυνατόν να επανενταχθεί ξανά το περιθωριοποιημένο 1/3 των πολιτών στην εθνική κοινότητα. Μια τέτοιου είδους νεο-σοσιαλοδημοκρατική στρατηγική είναι γνήσια πολυλογική, γιατί χωρίς να αγνοεί τις οικονομικές αξίες της παραγωγικότητας και του ανταγωνισμού, ενισχύει συγχρόνως τις αξίες της κοινωνικής αλληλεγγύης και της ουσιαστικής πολιτικής δημοκρατίας. Νομίζω τέλος πως τέτοιου είδους σοσιαλοδημοκρατικά προσανατολισμένες, πολυλογικές λύσεις μπορεί κανείς να βρει όχι μόνο στο πρόβλημα της κοινωνικής πρόνοιας αλλά και σε αυτό της ανεργίας, του κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία κλπ.~~ της Ραυτίης ΚΤ.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ I

ΑΘΡΕΑΝ ΠΑΝΔΕΙΑ

ΣΤΙΧΟΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ποσειδώνος II

ΑΝΕΡΓΙΑ

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Τελειώνω συνοψίζοντας τα βασικά σημεία της ομιλίας μου.

1ον Υποστήριξα ότι η έννοια του πολίτη, σε αντίθεση με αυτή του υπηκόου, συνδέεται άμεσα με τις έννοιες του κράτους-έθνους και του εκσυγχρονισμού/νεοτερικότητας.

2ον Άν με εκσυγχρονισμό εννοούμε την υπέρβαση του τοπικισμού και τη μαζική κινητοποίηση/ένταξη ενός πληθυσμού στους κεντρικούς μηχανισμούς του κράτους-έθνους, ~~και~~ της εθνικής αγοράς, κοινωνίας και κουλτούρας-

... ο εκσυγχρονισμός μπορεί να πάρει και ετερόνομες και αυτόνομες

μορφές. Στον αυτόνομο εκσυγχρονισμό τα πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα -που στην προβιομηχανική περίοδο ήταν περιορισμένα στο επίπεδο μερικών ελίτ, διαχέονται στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας και οδηγούν στην κατάσταση του αυτόνομου πολίτη.

Στον ετερόνομο, αυταρχικό εκσυγχρονισμό, οι πολίτες εντάσσονται μεν στους κεντρικούς μηχανισμούς του κράτους-έθνους, αλλά χωρίς να απολαμβάνουν τα βασικά δικαιώματα που παραμένουν προνόμιο των ολίγων.

(3ογ) Κοιτώντας αυτές τις διαδικασίες πιο ιστορικά - συγκριτικά, υποστή-
νουμε ότι στον 19ο αιώνα (πριν από την ανάπτυξη των εργατικών κινημά-
των στην Ευρώπη), έχουμε μια κατάσταση ετερονομίας του πολίτη : από
την άποψη πως η λογική της καπιταλιστικής αγοράς κυριαρχεί και εν μέ-
ρει καταργεί την πολιτική λογική της δημοκρατίας, την κοινωνική логи-
κή της αλληλεγγύης και την πολιτισμική λογική της πνευματικής χειρα-
φέτησης.

(4ον) Αυτός ο μονολογικός, ετερόνομος εκσυγχρονισμός άρχισε να εξασθε-
νεί με την ανάπτυξη των δυτικοευρωπαϊκών εργατικών κινημάτων προς τα
τέλη του περασμένου αιώνα και αντικαταστάθηκε σταδιακά από ένα πολυλο-
γικό, αυτόνομο εκσυγχρονισμό που πήρε την πιο αναπτυγμένη του μορφή
στις σοσιαλοδημοκρατικές, δυτικο-ευρωπαϊκές κοινωνίες στο τρίτο τέταρ-
το του αιώνα μας.

(5ον) Μετά την οικονομική κρίση του 1974 και τη ραγδαία παγκοσμιοποίηση
της οικονομίας, τα συνδικάτα παρακμάζουν, το κράτος πρόνοιας βρίσκεται
σε αδιέξοδο και τα συμβατικά κεϋνσιανά μέτρα για τον εξανθρωπισμό του
καπιταλισμού παύουν να λειτουργούν αποτελεσματικά. Έτσι περνάμε ξα-
νά σε μια νέα ετερονομία του πολίτη, σε ένα νέο αυταρχικό, μονολογικό
εκσυγχρονισμό όπου η λογική της αγοράς κυριαρχεί και όπου οι κοινωνι-
κές και πολιτικές κατακτήσεις των λαϊκών τάξεων κινδυνεύουν να ανατρα-
πούν.

(6ον) Έτσι στο κατώφλι του 21ου αιώνα αντιμετωπίζουμε το εξής δίλημμα :

Ή την ένταση της υπάρχουσας κατάστασης όπου η μονόπλευρη έμφαση στον οικονομικό ανταγωνισμό και στη λιτότητα θα περιθωριοποιήσει ακόμα πιο δραματικά μια μεγάλη μερίδα του ~~λαού~~^{πληθους} και στο εθνικό και στο παγκόσμιο επίπεδο-, ή την ανάπτυξη ενός πολυλογικού εκσυγχρονισμού όπου η λογική της αγοράς θα συνυπάρχει σε κατάσταση ^{16ο ρροση} ~~α~~ αυτονομίας με τις λογικές της δημοκρατίας, αλληλεγγύης και πνευματικής χειραφέτησης. Στην πρώτη περίπτωση στον αναπτυγμένο κόσμο η ετερονομία του πολίτη θα ενταθεί, χωρίς βέβαια να φτάσει στα απάνθρωπα επίπεδα του περασμένου αιώνα. Στη δεύτερη περίπτωση η αυτονομία του πολίτη και η διάχυση των δικαιωμάτων προς τα κάτω όχι μόνο μπορεί να φτάσει αλλά και να ξεπεράσει τις επιδόσεις της πρώιμης μεταπολεμικής σοσιαλοδημοκρατίας.

ΝΙΚΟΣ ΜΟΥΖΕΛΗΣ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1996